

A magyar ex libris 100 éve

Gyűjtemények kiállítása*

Tisztelt Vendégek! Kedves Grafikabarátok!

Szeretettel köszöntök mindenkit e jeles alkalomból, amely a magyar ex libris száz évét ünnepli. Tavaly már rendeztünk egy centenáriumi kiállítást a kőbányai Artotékában, amely célzottan ugyancsak az 1913–2013 közti időszak kisgrafikai anyagát tekintette át, főként a grafikusok szemszögéből. Az Ürmös Péter által megnyitott, és idén Pápán megismételt kiállítás több mint száz grafikustól vonultatott fel kisgrafikákat.

Ezúttal – mint a *Gyűjtemények kiállítása* alcím is utal rá – nem a megszokott módon, a grafikusok középpontba helyezésével történik a bemutatás, hanem rendhagyóan a *gyűjtők, az ex libris rendelők* oldaláról. A két kiállítás remélhetőleg erősíti egymást, ezáltal teljesebb kép alakulhat ki az ex librist készítő és készítettők táboráról, a Kisgrafika Barátok Köréhez (KBK) kötődő alkotók technikai–műfaji–tematikai sokszínűségéről, a gyűjtők világviszonylatban is számottevő kisgrafikai anyagáról.

Az 1913-as első hazai nemzetközi ex libris kiállítás és a jelen tárlat közti évszázad több generációt és stíluskorszakot foglal magában, a századelőről és a század első feléből olyan neves ex libris gyűjtőkkel, mint Emich Gusztáv, Kühnemann Viktor, Rozsnyay Kálmán, Reich Milton Oszkár, Siklóssy László. De a század első felét említve nem feledkezhetünk meg Arady Kálmán, Csányi István, Diamant Izsó, Lustig István, Lux Gyula, Lyka Károly, Nagy József, Pinterits Tibor, Némedy Gyula, Berei Soó Rezső nevééről. Ők a XX. század első felében megalakuló gyűjtőszervezetek valamelyike, a Szent György Céh (1909–), a MEGE (1932–), illetve az Ajtósi Dürer Céh (1935–) tagságába tartoztak.

A második világháború okozta átmeneti megtorpanás után az ex libris gyűjtés újult erőre kapott, 1959-ben megalakult a mai napig fennálló Kisgrafika Barátok Köre, amelynek tagjai a kezdetektől napjainkig olyan neves gyűjtők, mint Réthy István, Reisinger Jenő, Semsey Andor, Galambos Ferenc, Ebergényi Tibor, Illyés Sándor László, Katona Gábor, Kovács József, Krier Rudolf, Lippóczy Norbert, Lippóczy Miklós, Petrikovits László, Szentesi Flórián, Szij Rezső, Szigeti István és mások.

A helyszín nemcsak Budapest, pécsi, egri, szegedi, debreceni, esztergomi, szerencsi gyűjtők, sőt határon túliak (például az erdélyi Demeter Jenő, Gábor Dénes, a kárpátaljai Dalmay Árpád), illetve külföldre elszármazottak is bekapcsolódtak az

* Elhangzott az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ Vármező Galériájában, 2014. március 10-én.

ex libris gyűjtésbe (gondolok itt például a Lippóczyakra). Közülük többen egész életüket a kisgrafika gyűjtés és terjesztés szolgálatába állítva a század első és második fele ex libris történetében is fontos szerepet játszottak (pl. Réthy István, Reisinger Jenő, Szentesi Flórián stb.).

A következőkben kissé leszűkítve a kört, jelen kiállítás kapcsán elsősorban a kortárs ex libris gyűjtőkre koncentrálunk, közülük is azokra, akik saját egyéni tablóval, tablókkal vesznek részt a tárlaton. Őket név szerint említi a kiállítás plakátja. Többük elsőként debütál teljes ex libris tablóval egy kiállításon. A grafikák fel-
applikálásáért külön köszönet illeti Kerékgyártó László grafikusművészt.

Először hadd tegyem tiszteletemet **az élők sorából nemrég eltávozott tagtársaink**, Király Zoltán, Pesti László, Soós Imre, Szász Mara tablói előtt. A gyűjteményükből készült összeállítások nekik állítanak emléket. Minden ex librisük egy-egy emlékfoszlány, egy szavakká nehezen formálható hangulat, üzenet közvetítője, Babits Mihály szavaival: „Életed gyenge szál amellyel szőnek /a tájak s mult dob hurkot a jövőnek: / (...). / Nem magad nyomát veted: csupa nyom vagy / magad is...” (Csak posta voltál).

A sárospataki református családból származó **Király Zoltán** (1933–2011) író, költő, műfordító, bulgarológus. A kisgrafikával 1980 körül került kapcsolatba, hamarosan belépett a Kisgrafika Barátok Körébe. Feleségével, Király Ágnessel létrehozott gyűjteménye több ezer darabot számlál. Körülbelül 64, a Király család valamely tagja nevére szóló ex librist készítettek. A bolgár Pencho Kulekov kiállításon szereplő grafikáin az *Ezeregyéjszaka meséinek* motívumkincse elevenedik meg. A többi könyvjegyen is jellemző az irodalmi vonatkozás, Király Zoltán kedvelt költőinek szerepeltetése, például Várkonyi Károly grafikáján Csokonai Vitéz Mihály, Vincze László lapjain Dsida Jenő és Ady Endre portréja látható, utóbbin az *Őrizem a szemed* című vers gyönyörű soraival: „Nem tudom, miért, meddig / Maradok meg még neked, / De a kezedet fogom / S őrizem a szemedet”.

Pesti László (1939–2013) kertész, képeslap- és kisgrafika gyűjtő, helytörténeti kiadványok írója. A Múzeum-kert, majd évtizedekig a Népliget főkertésze volt. Rendszeresen kalauzolta az érdeklődőket, katalogizálta a Népliget növényfajtaíait, előadásokat tartott. A kisgrafika, ex libris gyűjtése terén is elsősorban a növényvilágot bemutató grafikákra szakosodott. *Ex herbario* lapokat készítettett Fery Antal, Kerékgyártó László, König Róbert, Winternitz Mária, Ürmös Péter grafikusokkal. A kiállításon Kerékgyártó László különféle fenyőfajtákat bemutató grafikáiból láthatunk válogatást. Pesti László a Zerge (ma Horánszky) u. 12. szám alatt lakott, erre is utal egy grafika.

Soós Imre (1921–2013) jogász sok szalon kötődött a művészetekhez. 1960-ban lépett be a Kisgrafika Barátok Körébe. Több száz művészeti cikket publikált. A kisgrafikák tekintetében Van Gogh témájú lapok gyűjtésére szakosodott, kb. 60 éven át tanulmányozta a művész munkásságát, és annak hazai recepcióját. Van Gogh tárgyú ex librisei, érmei, cikkei számos kiállítás alapját jelentették. Jelen tárlaton is jórészt ezekből láthatunk válogatást, a grafikusok közt Nagy László Lázár, Horváth Hermína, Pásztor Csaba, Farkas József és mások nevével.

Az irodalom és ének-zene szakos tanár **Szász Sándorné Gasztonyi Mária** (1932–2012) 1970-től foglalkozott komolyabban ex libris gyűjtéssel. Arra a kérdésre, hogy miért lett ex libris gyűjtő, Veres Péter 1951-ben írott soraival így válaszolt: „... a lelket már nem lehet elaltatni. / Az kitör, és szépségvágyának, áhítatának tár-

gyat keres ...”. Ez fejeződik ki a nevére készített, és a gyűjteményéből bemutatott ex libriseken, Olexa József, Vén Zoltán, ifj. Feszt László, Fery Antal, Moskál Tibor, Póka György alkotásain. Különösen a zenei és a virágos témájú lapokat kedvelte.

Az emlékállítás után következzenek azok a gyűjtők, akik **aktív jelenlétükkel** ma is erősítik a kisgrafika kör taborát. Az itt leírtakról jórészt a gyűjtőkkel folytatott személyes párbeszéd, illetve levélváltás során értesültem – az információkért ezúton is hadd fejezzem ki köszönetemet.

A sort kezdjük a *női gyűjtőkkel*.

A törökbálinti **Antalné Tari Zsuzsa** (1958–) építészmérnök kb. 3-4 éve jár a körbe. Szász Mara révén került kapcsolatba a KBK-val. Kezdő gyűjtőként eddig körülbelül 200-300 grafikával rendelkezik. Témavilág tekintetében az épületeket és a bibliai tárgyú grafikákat kedveli, de nem zárkózik el más lapoktól sem. Eddig Antal Péter, Olexa József és König Róbert készített lapot Antalné, illetve családja nevére szólóan. A mostani kiállításon Köhegyi Gyula, Bálint Ferenc, Ürmös Péter, Fery Antal grafikáiból láthatunk válogatást.

Az ajkai **Krajcsi Tiborné** (1941–) pedagógus az 1985-ös ajkai országos találkozó után vált igazán gyűjtővé. Jelenleg 6000 körüli a rendezett lapjainak száma. Nevére eddig 32 művésztől 96 lap készült, a legtöbb Nagy László Lázár alkotása. Gyűjtőköre főleg irodalmi és zenei tárgyú ex librisekre irányul – a kiállított darabok tanúsága szerint is. Nagy László Lázár a *Szent László fűve* című népmondát ültette át a grafika nyelvére, rézkarcban. Drámaiságával kiemelkedik körünk nemrég elhunyt elnöke, König Róbert, Munkácsy-díjas grafikusművész, Móricz Zsigmond *Barbárok* című művét idéző alkotása. Kerékgyártó László ex librise Krajcsi Tímea három haiku költeménye (1996) alapján született:

„Fény és árnyék táncol / szélrángatta diófán / fázva, derűsen.”

„Mohos árokban / harangvirágot zendít / hulló falevél.”

„Sártócsa-forrás / eret enged útjára, / kövön tisztulót.”

Az érdi **Skornyák Ferencné Turner Zsuzsanna** (1941–) áruforgalmi előadó, Németh Nándor grafikusművész unokahúga, Németh Nándor hagyatékának gondozója. Bár nem igazán vallja magát gyűjtőnek, 14 éves KBK-tagságából kifolyólag több száz grafikája van, kb. 35–40 művésztől. A tárlatra a New Yorkba kívándorolt, de magát mindig magyarnak valló Németh Nándor kisgrafikáiból nyújtott be 9 darabot. A Skornyák Ferencék nevére szóló ex libris a készítő atléta múltjára utal. Több ex libris motívumkincsében megjelennek nemzeti emlékhelyeink, főleg Budapest nevezetességei, például a Parlament, a Halászbástya, a *Szózat* hazafiságra buzdító soraival: „*Hazádnak rendületlenül / Légy híve, oh magyar!*”

A budapesti **Szanka Rózsa** (1938–) az ELTE BTK-n dolgozott tanulmányi előadóként, majd főmunkatársként. A kisgrafika, ex libris műfaját Cseh Gusztáv kolozsvári grafikus ismertette meg vele egy kolozsvári utazás során, és ő készítette el első két ex librisét. Ekkortól eredeztethető Szanka Rózsa erdélyi grafika iránti érdeklődése. 1980-ban lépett be a KBK-ba. A gyűjtést főként a mélynyomású lapokra, a kortárs magyar grafikára, ezen belül elsődlegesen a „kolozsvári iskolára” fókuszálta. Tematikailag a kultúrtörténeti, az irodalmi, néprajzi vonatkozású grafikák érdeklik. Körülbelül 4000 lapos gyűjteményt hozott létre, 57 lapot készítettett saját névre szólóan. A legnagyobb szellemi, esztétikai élményt Vén Zoltán alkotá-

sai jelentik a számára, bár az erdélyi művészek lapjaihoz kötik erősebb érzelmi szálak. Érthető, hogy a jelen tárlaton is ezekből láthatunk válogatást, az egyik legdekoratívabb tablóval: Kalotaszeget Cseh Gusztáv és Bálint Ferenc alkotása idézi. Megelevenedik Weöres Sándor *Holdbeli csónakos* című műve. Id. Feszt László a Kolozsvári testvérek Szent György szobrát, Baász Imre kígyóölő katonát jelenít meg. Sorolhatnám még Árkossy István, ifj. Feszt László, Bardócz Lajos, Deák Ferenc, Kazinczy Gábor alkotását.

A női gyűjtők sorában utolsónak beszélnek **Vasné Tóth Kornélia** (1971–), azaz a saját ex libris anyagomról. Az Országos Széchényi Könyvtár ex libris kutatójaként, a műfajjal mélyebben megismerkedve én is bekapcsolódtam az ex libris gyűjtésbe, 2009-től vagyok tagja a KBK-nak. Ez ideig körülbelül 3500 darabos ex libris gyűjteményre tettem szert, amelyet országok és grafikusok szerinti rendben tárolok, és folyamatosan katalogizálok. Gyűjteményem gyarapodásában különösen sokat köszönhetek Palásthy Lajosnak, Ürmös Péternek, Varga Editnek, akik első lapjaimat adták, illetve készítették, a későbbi években Csiby Mihály, Stockinger József, Újszászi Róbert, Rác Mária, Szanka Rózsa, Nagy László Lázár segítettek sokat. Külföldi gyűjtőkkel főleg nemzetközi ex libris kongresszusokon, találkozón, illetve levelezés útján kerültem cserekapcsolatba. Eddig 20 ex librist készítettem a nevemre szólóan. A kiállításon ezekből látható válogatás, két fő témakörre bontva, külön a történelmi, valamint az irodalmi vonatkozású ex librisek. A történelmi tabló darabjai a Rákóczi-szabadságharc bukása 300. évfordulójához kapcsolódóan 2011-ben készültek, a grafikusok Imets László, Kőhegyi Gyula, Vecserka Zsolt, Varga Edit, Kerékgyártó László, Imre Lajos, Ürmös Péter. Az irodalmi tabló ex librisei a 2013-ban évfordulós költőinkhez (Babits Mihály, Juhász Gyula, Gárdonyi Géza, Weöres Sándor) kötődnek, vagy mitológiai témájúak, Vén Zoltán, Bakacsi Lajos, Imre Lajos, Eles Bulcsú alkotásai.

A bemutatást folytassuk a *férfi gyűjtőkkel*, körünk oszlopos tagjaival.

Arató Antal (1942–) könyvtáros, nyugalmazott könyvtárigazgató élete főbb színterei Budapest, Jászberény, jelenleg Székesfehérvár. 1973-ban lépett be a Kisgrafika Barátok Körébe. Számos könyvtári és művészeti tárgyú cikke jelent meg, sok éven át egyedül végezte a *Kisgrafika* folyóirat szerkesztését. Kisgrafikai találkozók, kiállítások szervezése, megnyitása, előadások tartása, katalógusok megjelentetése fűződik a nevéhez. Kb. háromezres gyűjteményt hozott létre, csak színvonalas lapokat gyűjt. Körülbelül 40 lapot készített a nevére szólóan. Legkedveltebb grafikusai Perei Zoltán, Vén Zoltán, König Róbert, emellett Andruskó Károly, Deák Ferenc, ifj. Feszt László, Fery Antal, Stettner Béla, Kazinczy Gábor, Kőhegyi Gyula, Moskál Tibor is készített számára ex librist. Főleg az irodalmi vonatkozású, valamint a Szent Györgyöt ábrázoló grafikák érdeklík, újabban kezdett a madarat ábrázoló gyűjtésébe. Jelen kiállításon kiemelném König Róbert a Jelenések könyvét, az Apokalipszis lovasait, Dürert idéző expresszív erejű grafikáit – Arató Antal nevére –, melyek a gyulai nemzetközi ex libris pályázaton első díjat nyertek.

Harmath Gábor (1938–) budapesti gyűjtő, nyugdíjas kertészeti szaktanár 1999-ben lépett be a Kisgrafika Barátok Körébe, Soós Imre buzdítására. Azóta csere, illetve vásárlás útján körülbelül 16 ezer lapot gyűjtött, témakörbeli megkötés nélkül. Saját nevére szólóan hat ex librise van, ezekből többet Olexa Józseffel

készítettet, akit az egyik legjobb magyar művésznek tart. Kedvelt grafikusai még Vén Zoltán, Molnár Icsu István, Sajtos Gyula, Ürmös Péter, Kőhegyi Gyula, Imets László. Gyűjteménye nemzetközi kiterjedésű, Európán túl az USA-ból, Argentínából, Japánból is szerepelnek ex librisek. A jelen tárlat két, talán legszínesebb tablóján kiemelkedő a határon túli és a külföldre elszármazott magyar grafikusok nagy aránya: a Romániában élő Vecserka Zsolt, Ovidiu Petca, Bíró I. Géza, a Romániából hazánkba áttelepült Árkossy István, az Egyesült Királyságban élő Olexa József, az USA-ban letelepedett Petry Béla. Feltűnően sok lap szerepel Ilyés István erdélyi gyűjtő nevére, például a cseh Sobota Vlastimil grafikustól.

Palásthy Lajos (1931–) gépészmérnök, 2000-től a Kisgrafika Barátok Köre titkára, 1959-től tagja a körnek. Számos hazai és nemzetközi találkozón, kiállításon való részvétele, a kör programjainak szervezése, a *Kisgrafika* folyóirat kiadásában vállalt áldozatos munkája mutatja mai napig töretlen lelkesedését, aktivitását. Jelenleg körülbelül 50 000 lapos gyűjteménnyel rendelkezik, köztük ex librisekkel és alkalmi grafikákkal. Mindent gyűjt, ami szép, de főleg a két világháború közötti magyar grafikusok alkotásait. Saját nevére szólóan közel 150 ex librist készítettet, az elmúlt 54(!) esztendő alatt. Az első ex libriseket 1959–1961 között Kaveczky Zoltán, Sós Zsigmond, Drahos István alkotta a számára. Ezek közül több a foglalkozására utal. Legszeretettebb lapjai a családtörténettel kapcsolatosak, némelyek a természet szépségét hirdetik, vagy valamely műemléket, templomot mutatnak be. Számos lapja kötődik ex libris kongresszusokhoz, ex libris találkozókhoz. E kiállításon az újabb, nevére készült grafikákból szerepeltet többet: Baranyai Ferenc és Rába Judit rézkarcait, Imre Lajos és Imets László fametszeteit, Salamon Árpád linómetszetét.

Stockinger József (1946–) székesfehérvári nyomdász, könyv- és könyvjegygyűjtő, az Alba Regia Néptáncegyüttes tagja néhány éve, 2010-ben lépett be a Kisgrafika Barátok Körébe. Mára már körülbelül 4000 ex librisszel rendelkezik. Nevére szóló könyvjegye még nincs. Szakmája is adott indítást a grafikagyűjtés irányába, de emellett elhunyt barátja, Pally László ráhagyott ex librisei terelték a kisgrafika szeretete felé. A gyűjtésben a nyomdászati tárgyúak mellett a jeles napokhoz, ünnepekhez, kiállításokhoz, kongresszusokhoz kapcsolódó lapokat, a híres emberekkel kapcsolatos portrékat, az állatábrázolásokat, illetve főként a tánc, a zene világát részesíti előnyben. A kiállításon látható ex libris tablói is erről tanúskodnak, az alkotók közt Perei Zoltán, Müller Árpád, Kazinczy Gábor, Debreczeni László, Várkonyi Károly, Petry Béla, Kerékgyártó László, Bordás Ferenc, Diskay Lenke és mások nevével.

A művész gyűjtők, akik a gyűjtés mellett maguk is készítének kisgrafikákat, értelemszerűen szakértőként, a beavatott szemével nézik a kisgrafikai lapokat.

Közülük elsőként **Kerékgyártó László** (1950–) grafikust említem, akinek nagy szerepe volt a jelen kiállítás technikai kivitelezésében, a tablók elkészítésében. Gyűjteményéből jelentős anyaggal támogatta a magyar ex libris száz évét bemutató Artotékabeli kiállítást is. Saját tablóján most a magyar származású Horváth Hermina és férje, a belga Antoon Vermeulen alkotásai szerepelnek.

Kőhegyi Gyula (1933–) grafikusművész nem tekinti magát gyűjtőnek, a kortárs művésztsárok lapjainak a gyűjtése kisgrafika iránti érdeklődését szolgálja. 1962-től tagja a KBK-nak; a csere mellett sokszor ajándékozás révén jutott értékes

lapokhoz. A gyűjtésben tematikai megkötése nincs, a lap esztétikai és technikai értékét nézi. Az évek során körülbelül 2500 lapja gyűlt össze, magyar és külföldi művészekről. A magyar ex libris száz évét bemutató, Artotékabeli kiállításához a fő forrás Kőhegyi Gyula gyűjteménye volt. Jelen tárlaton kollekciónak a litván Grazina Didelite, Vincas Kisarauskas, a lengyel Henryk Plóciennik, Wojciech Jakubowski, Leszek Rózga, a cseh Zdeněk Mézl, az orosz Anatolij Kalasnyikov művei láthatók.

Ürmös Péter (1956–) grafikusművész a sokszorosító grafika számos ágában dolgozik. Képgrafikai, illusztrációi, ex librisei elsősorban irodalmi-történelmi és építészeti kötődésűek vagy aktuális pályázatokhoz kapcsolódnak. Gyűjteményében külföldi kapcsolatait tükrözően sok az olasz, német művésztől, illetve gyűjtőtől származó grafika. Több laphoz ex libris kongresszusokon jutott hozzá. Jelen kiállításon magyar viszonylatban kiemelkedőnek számító olasz gyűjteményi lapjaiból láthatunk válogatást, köztük Maria Elisa Leboroni a budapesti kongresszusra, Ernesto Guffanti Katona Gábor nevére, Furio de Denaro a Kolumbusz-pályázatra készült alkotását, Costante Costanini Pinocchio-lapját, Remo Wolf újévi grafikáját stb.

A további, a **KBK archívumából** hozott tablókön *Budai Tibor* (1946–) rézkarcainak mesészerű világába nyerhetünk betekintést, illetve a Szlovéniában élő *Salamon Árpád* (1930–) művésztanár intézményi ex libriseit, négyzetes kompozícióit szemlélhetjük. De számos gyűjtő, alkotó nevét sorolhatnám még az archívumból, akik gyűjteményükkel már többször szerepeltek kiállításokon, akár önállóan is, mint *Rácz Mária*, *Lenkey István*, *Mayer József*, *Kundermann Jenő*, *Zenei József*, *Gombos László* stb.

Körülnézve a teremben, a kiállított ex librisek a gyűjtők – és a készítők – sokféleségét, érdeklődésüket tükrözik. A gyűjtők a társadalom széles rétegét képezik, találhatunk köztük jogászt, mérnököt, tanárt éppúgy, mint költőt, könyvtarost, nyomdászt, kertészt. Némelyszer a grafikusok maguk is gyűjtővé válnak. Ez a sokféleség a kiállított grafikákon is tükröződik, Karinthy Frigyes szavaival: „*mennyi szín és furcsaság és élet mindez és mennyi emlék és mennyi remény*” (*Tanár úr kérem*, Bevezetés).

„*A művészet nem önmagától fejlődik, az emberek gondolatai változnak, s velük változik kifejezésük módja is*” (Pablo Picasso). Erről is tanúskodik ez a kiállítás, amely száz év kisgrafikai világába nyújt betekintést – a gyűjtők szemszögéből. Legyen ez példa és bátorítás mindenki számára, aki már gyűjt, vagy még csak távolról ismerkedik, barátkozik az ex libris gyűjtés gondolatával. Ne feledjük, rajtunk, mecénásokon is múlik a kisgrafika, az ex libris jövője!

Kérem, tekintsék meg a kiállítást, amelyhez – örömmel jelentem –, hogy a szerkesztésben katalógus is készült (*A magyar ex libris 100 éve. Gyűjtemények kiállítása*, KBK Grafikagyűjtő és Művelődési Egyesület, Budapest, 2014). Ezekből egy-egy példányt a megnyitó után szeretnék átnyújtani a kiállítóknak és az érdeklődőknek. Köszönöm a figyelmet!

Vasné Tóth Kornélia